

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

**FERDİ VE
ŞÜREKÂSİ**

GÜNÜMÜZ
TÜRKÇESİYLE

4. BASKI

 can
miras

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
FERDİ VE ŞÜREKÂSİ
GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Can Miras

Ferdi ve Şürekâsı, Halid Ziya Uşaklıgil

© 2016, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Nişan Berberyan Matbaası, 1312 (1895)

Yazar tarafından dili sadeleştirilmiş 1. basım: Hilmi Kitabevi, 1945

Can Yayınları'nda 1. basım: 2016

4. basım: Ekim 2023, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Yayına hazırlayan ve sadeleştirenler: Özge Soylu Bozdağ, Özlem Kazan,
Müge Küçük

Düzeltilen: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Güvercin Cad. Baha İş Merkezi A Blok No: 3/1 Z. Kat

Avcılar-İstanbul

Sertifika No: 44451

ISBN 978-975-07-3281-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
FERDİ VE ŞÜREKÂSİ
GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

ROMAN

♥can

Halid Ziya Uşaklıgil'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aşk-ı Memnu, 2016

Aşk-ı Memnu (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Bu muydu?, 2016

Mai ve Siyah, 2016

Mai ve Siyah (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Ferdi ve Şürekâsı, 2016

Bitmemiş Defter / Kadınlara Dair Öyküler, 2018

Saklanan Düşman / Erkeklerle Dair Öyküler, 2019

Saray ve Ötesi, 2019

Kırık Hayatlar, 2020

Kırık Hayatlar (Günümüz Türkçesiyle), 2020

Kâbus, 2021

Bir Muhtıranın Son Yaprakları, 2021

Bir Acı Hikâye, 2022

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL, 1865'te İstanbul'da doğdu. Aslen Uşaklı olan ailesi daha sonra İzmir'e yerleşmiştir. 1878'de İstanbul'dan İzmir'e taşınan Halid Ziya, bu şehirde eğitimine devam etmiş, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Kitap olarak yayımlanan ilk çevirisi Jean Racine'in *Le Thébaïde* adlı eseridir. Bir şiiri Muallim Naci'den sert bir eleştiri alınca şiirden uzaklaştı ve nesre yoğunlaştı. 1884'te İzmir'de arkadaşlarıyla *Nevruz* gazetesini çıkardı. Bir süre İstanbul'da yaşadık-tan sonra tekrar İzmir'e dönüp *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerini kurdu. *Sefile* romanı ilk sayıdan itibaren *Hizmet*'te yayımlandı. *Sefile*'yi *Nemide* izledi. 1893'te tekrar İstanbul'a yerleşen Halid Ziya, 1896'da *Mai* ve *Siyah*'in tefrikasıyla *Servet-i Fünun*'a katıldı. Ardından *Aşk-ı Memnu* geldi. *Kırık Hayatlar*'ın tefrikası bitmemişken istibdat idaresinin baskı-larına dayanamayıp yazmayı bıraktı. 1908'e kadar ara verdiği yazı hayatına *Sabah*'ın başyazarı olarak döndü ve bu gazetede *Nesli-i Ahir*'in tefrikasına başladı. V. Mehmed'in tahta çıkmasından sonra İttihat ve Terakki idaresi tarafından mabeyin başkâtipliğine atandı. Bu göreve dört yıl devam etti. 1915'te Almanya'ya gönderildi. Cumhuriyetin ila-nından sonra, 1906'dan beri yaşadığı Yeşilköy'deki köşküne çekildi ve eski eserlerinin dilini sadeleştirerek yeni baskılarını hazırlamaya baş-ladı. 1937'de oğlu Vedat'ın intiharıyla büyük bir yıkım yaşadı. 1945 yılında Yeşilköy'de öldü.

Can Yayınları'nın Notu

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Ferdi ve Şürekâsı* adlı eseri, 1892 yılında *Hizmet* gazetesinde tefrika edilmiş, 1895 yılında ise İstanbul'da, Nişan Berberyan Matbaası'nda, Kitapçı Arakel tarafından kitap halinde basılmıştır. Eserin, 1945 yılında Hilmi Matbaası tarafından Latin harfleriyle yayımlanan sadeleştirilmesi mevcuttur. Ayrıca Mehmet Rauf tarafından üç perdelik piyes haline getirilen eser, *Mehasin* dergisinin Ekim 1908 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.

Bu çalışmada, Hilmi Matbaası tarafından yayımlanan metni esas aldık. Eseri, 1895 baskısıyla karşılaştırmalı olarak okuduk. Orijinal metinle sadeleştirilmiş metin arasındaki farklılıkları, ilgili sayfaların sonunda dipnotlarda belirttik. Bu kitabı hazırlarken yazarın kullandığı dile, üslubuna, kelime tercihlerine müdahale etmedik. Kelimelerin yazımında, günümüzün imlasını esas aldık. Ancak yazım kılavuzuna alınmamış kelimeleri kaynak dilde yazıldıkları şekilde bıraktık. Metinde yer alan, gündelik hayata ve döneme dair bilgiler için sayfa sonlarına dipnot düştük. Artık kullanılmayan kelimeleri bugünkü karşılıklarıyla değiştirdik. Bu değişiklikleri yaparken yazarın üslubunu korumaya dikkat ettik.

I

Elindeki kurşunkaleminin ucunu dişlerinin arasına sıkıştırmış, gözleri önündeki yazıhaneyi¹ örten baştan aşağı rakam sütunlarıyla dolu büyük, çizgili kâğıda dikilmiş, sol eli hafif bir meyille omzuna düşen başının uzun kumral saçları içinde kaybolmuş; varlığı, fikri başının üzerinden donuk bir ışık saçan lambanın titrek yansımaları içinde gözünün önünden bir sürü garip gölgeler gibi kimi zaman şişerek, kimi zaman küçülerek, kimi zaman da titreyerek geçen rakamlara derinlemesine dalmış İsmail Tayfur, dişlerinin arasından ıslık çalar bir sesle devam ediyordu:

“1.224, 3.477, 20.305, 683, 13.560...”

Yazıhanede hüküm süren derin sessizlik içinde genç adamın dudaklarından rakamlar tekdüze bir şekilde ardına döküldükçe karşısında eğik duran büyük bir defterin arkasında yüzü kaybolmuş, yalnız fesinden bir parçası görülen diğer bir muhasebecinin çevirdiği yapraklardan meydana gelen bir hışırtı iştiliyordu. Biraz ötede odanın bir köşesini kaplayan iki taraflı alçak bir yazıhanede birer koyu gölge gibi görünen iki kişinin önlerinde-

1. Yazı masası, işyeri. (Y.N.)

ki kâğıtlarda koşan kalemlerinin sınırları tırmalayan çizimleri çarpışıyordu.

İsmail Tayfur, orada, gözünün önünden takım takım uçan rakam yığınları karşısında donmuş bir put, vücut bulmuş bir sabır gibi sekiz sütunlu, altı yapraklı bu aylık hesap cetveli taslağında daima önünden kaçan bu rakam yığını içinde kırılmaz bir inatla gizlenen otuz altı kuruluşluk bir farkı bulmak için işte iki saatten beri ciğerlerini parçalıyor; iki saatten beri kafasını ağrıtan, beynini şişiren, gözlerini bulandıran bu uğraştan sonra otuz altı kuruluşluk acınası bir farkın arkasından koşuyordu.

Ferdi ve Şürekâsı Ticaretevi'nin bu muhasebe odasında dört kişiydiler. Tavana asılı iki büyük lambanın ışığı, uzun koyu perdelerle, pencerenin önünde şekillenen gölgelerinin üzerine dökülerek duvarları örten tabloların, haritaların, ilanların üzerinden kayarak odanın sağ yanında karanlık bir kapı gibi ağzını açan; rafları yüklenmiş oldukları iri, kalın defterler altında çökmüş gibi kıvrılan dolabın içine sokularak şurada gölgeden bir leke etrafında ışıktan bir daire, burada siyah bir yüzey üzerinde ışıktan bir parça bırakarak garip görüntüler, yer yer gölge ve ışıktan oluşan resimler meydana getiriyor; odanın ortasında ateşli bir yaratık gibi homurdayarak göğsünde gök gürültüsü ve şimşek besliyormuş gibi derin iniltiyle inleyerek, birer uçan yılan gibi kıvrılıp havaya atılmak istiyormuşçasına boruya hücum eden alevlerle kızarak, büyük sac soba, bu kış gecesinin pencerelerin arasından giren donuk havasını kızdırıyor; bu dört kişinin yorgun zihnini, yorgun vücudunu hoş bir buhar içinde tutuyor; odanın kapısına karşı olan duvarda eski bir zincirli asma saat, bu muhasebe odasının sıradan hayatından bıkmış usanmış gibi ağır bir hareketle zincirlerini toplayarak, güllelerini sürükleyerek dönüyor; bu derin sessizlik içinde şu dört kişiden bir hayat eseri, bir varlık

belirtisi çıkmıyor; yalnız insanlara hayat yeri değil, rakamlara gezinti sahası olan bu yerde kalemlerin sürekli feryadı, adetlerin yorgun bir sesle tekdüze sessizliği hüküm sürüyordu.

“8.360, 450, 5.670, 894, 7.240, 350...”

Artık yorulmuş, sesi kısılmıştı. Henüz altı yaprağın dördünü bitirmişlerdi; daha iki yaprak, birer arşınlık¹ on altı sütun vardı; şimdi İsmail Tayfur sadeleştiriyor; fark son iki basamakta olduğu için onlardan sonraki basamakları söylemeye gerek yoktu. Bunu niçin evvelce düşünmemişti? Kendi kendisine kızılıyordu. Ya fark, zannettiği gibi taslağın bir hatasından kaynaklanmıyorsa ne yapacak? Bu otuz altı kuruşluk farkı nereden bulup çıkaracak? Bu sorular zihninde bir yara açtığı sırada ağzından rakamlar doğal bir hareketle akıyordu.

“25, 34, 40, 50, 25...”

Uzun bir hırıltı işitildi; saat; bu dört insanın sıradan hayatını ölçen, rakam karşısında geçen şu tekdüze ömrü tartan bu aletin tokmağı, senelerden beri her darbesinde, hayattan bir saatin daha gidişini ilan ederek dövdüğü tunç tasın üzerine yavaş yavaş iki kere kalktı düştü.

Şimdi hepsi başlarını kaldırmışlardı. Nasıl? Saat ikiye² gelmiş mi? Demek, on iki saatten beri burada işliyorlardı! Yalnız İsmail Tayfur vaziyetini değiştirmemişti. Saate bakmaya ne gerek var? Saatin ikiyi çalması, farkın bulunması demek değildi. Bu akşam farkı bulmaya mahkûm değil miydi? Eğer bulunmayacak olursa yarın kesin hesap cetveli düzenlenmeyecekti. Şimdi artık canı sıkılıyor, acele ediyordu; ağrımaya başlayan boğazını zorlu-

1. Yaklaşık 68 santime eşit olan uzunluk birimi. Açılmış iki kol arasındaki uzunluğa denk gelir. (Y.N.)

2. Saat on ikinin akşam ezanını ve sabah ezanını gösterdiği alaturka saate göre. Burada sabah ezanından iki saat sonra. (Y.N.)

yordu. Hatta bir kere, karşısında büyük defterin yapraklarını çevirerek karşılaştıran, her adet söylendikçe elindeki kurşunkalemiyle işaret eden arkadaşı dedi ki:

“Rica ederim!”

İsmail Tayfur biraz yavaşlattı, şimdi beşinci yaprağın sonuna yaklaşmıştı; son sütunun rakamını söyledikten sonra başını dayadığı elini uzattı, yaprağı çevirdi; büyük kâğıt, kanatları düşen vurulmuş iri bir kuş gibi yazıhanenin öte tarafına devrildi. Şimdi son sayfaya gelmişlerdi:

“47, 73, 86, 93, 62...”

“Nasıl?”

İsmail Tayfur başını kaldırdı; karşılaştırmaya başlıyalıdan beri birinci defa olarak arkadaşı tekrar ediyordu. Acaba fark orada mıydı? Belki değildir, belki bu ümit boşa çıkacaktır korkusuyla tekrar edemedi; arkadaşına dalgın dalgın bakıyordu; o da kendisine bakıyordu. İkisi de, “Acaba bulundu mu?” demek istiyordu.

Genç adam gözlerini indirdi, şimdi kaçırmamak istiyormuş gibi parmağıyla tutmakta olduğu rakama bakarak yavaş bir sesle tekrar etti:

“62...”

Arkadaşının dudaklarında şimdi bir tebessüm vardı. İsmail Tayfur soran bir gözle baktı. Bu adam, kısa boylu, küçük yapılı, ufak başlı, beyaz saçları dökülmüş, yazıhanesinin üzerindeki iri defterin arasında sıkışmış da kurumuş gibi solmuş, buruşmuş bir ihtiyardı.

İsmail Tayfur’la, ismini yaşına hürmetle “efendi” unvanıyla birlikte çağırdıkları Hasan Tahsin Efendi, odanın ortasını kaplayan yüksek, büyük bir yazıhanenin iki tarafını kullanırlardı. İkisi de defter tutma işinden sorumlu oldukları için bu altmış beş yaşındaki ihtiyar ile o yirmi dört yaşındaki genç sürekli ilişki içindeydiler.

Aralarındaki bu ilişki, samimi bir muhabbet halini almıştı ki buna hesap akrabalığı adı verilebilirdi. Hasan

Tahsin Efendi, Ferdi ve Şürekâsı Ticarethanesi ilk kurulduğunda, yani otuz beş sene önce buraya bir muhasebeci sıfatıyla girmişti. O vakit bu ticaretevinin işleri çok olmadığı için memur olarak ancak iki kişiydiler: bir Tayfur'un ölmüş babası, bir de kendi. Tayfur'un babası veznedardı. Otuz iki sene iki arkadaş beraber yaşadıkdan sonra şimdi Hasan Tahsin Efendi arkadaşının oğluyla beraberdi. İhtiyar muhasebeci, ne vakit bu tezettan bahsetse göğüs geçirirdi. O da bir gün zavallı arkadaşı gibi defterinin üzerine düşüp son nefesini son rakamının üzerinde vermeyecek miydi?

Hasan Tahsin Efendi, Ferdi ve Şürekâsı Ticaretevi'nin canlı tarihi gibiydi. Boş kaldıkları zamanlar bu yazıhanenin topluluğunu oluşturan o iki kâtip ile bu iki muhasebeci biraz konuşmaya vakit bulabilirlerse sohbetlerinin sınırlı çerçevesi içinde daima tekrar eden bir konu olarak ticaretevinin eski tarihi seçilirdi. Bu konularda en güzel konuşan Hasan Tahsin Efendi olurdu. Hatta bir gün ticaretevi sahibi Ferdi Efendi'nin bir sinir bunalımı arasında birkaç ağır kelimesine hedef olan ihtiyar muhasebeci, sarı benzi donmuş, dudaklarının rengi uçmuş olduğu halde onun odasından çıkıp yazıhaneye geldiği vakit zangır zangır titreyerek demişti ki:

“Ah! Kadir bilmez adam!”

İhtiyarın bu öfkeli bağırışı üzerine yazıhanesinde, “Trabzon'da kereste tüccarından izzetli...” diye başlamış olduğu mektubu bırakarak Mehmet Rıfki başını kaldırmış, cevap verilmiş bir deste mektubu bir mukavva kutuya koymakla meşgul olan Osman Şevket yüzünü çevirmiş; uzun bir toplama yapmakta olan İsmail Tayfur; çoğunlukla böyle nutuk söylemeye başladığı kendisince bilinen Hasan Tahsin Efendi'yi iyice dinleyebilmek üzere toplamayı yarım bırakarak yüksek iskemlesinin üzerinde çevrilmişti.

*Halid Ziya'ya kadar, romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur.
Hepsi roman veya hikâye yazmaya bevesti insanlardır.*

Ahmet Hamdi Tanpınar

Halid Ziya'nın "İzmir'de yazılmış büyük romanlarının sonuncusu" olarak tarihlendiği ve "gerçek hayata pek yakın sayfalarla, hele dedemin ve babamın ticarethanesinden, banka âleminden kalmış izlerle dolu" diye nitelendiği *Ferdi ve Şürekâsı*, edebiyatımızda çok fazla örneği olmayan kurum temalı romanlardan biridir. Kitap olarak 1895'te basılan eser, 19. asır sonu İstanbul'una, ticaret hayatına ve toplumsal sınıflara dair geniş ayrıntılarla bezeli, Çarpıcı bir aşk ilişkisinin merkeze alındığı *Ferdi ve Şürekâsı*'nda Halid Ziya, edebî dehasını bir kez daha göstererek romantik zengin-fakir eşleşmesine bambaşka bir açıdan bakıyor.

Yazarın 1945'te elden geçirdiği roman, ilk baskılarıyla karşılaştırdı ve özgün diline en az dokunuşla günümüz Türkçesine uyarlandı.

#edebiyatımızımız #servetinin #ticaret #istanbul #sınıfsızması #mutsuzevlilik

 can

can yayinlari.com | f | | can yayinlari

roman

ISBN 978-975-07-3281-2

9 789750 732812